

Gender en Seksuele Diversiteit bij Onderzoek & Ontwerpen in het Voortgezet Onderwijs

Een les in gender en seksuele diversiteit op school

Auteur:	Peter Bernardus Antonius Sanders
Mail:	p.b.a.sanders@alumnus.utwente.nl
Begeleiding:	C.L. Poortman en N.M. Nieveen
Instelling:	Universiteit Twente
Datum:	27-01-2023

Samenvatting

Homofob gedrag komt regelmatig voor op het voortgezet onderwijs en zodoende komt dit mogelijk ook regelmatig voor bij het vak Onderzoek & Ontwerpen (O&O). Om de situatie voor lhbt-jongeren bij het O&O-onderwijs te verbeteren luidde de hoofdvraag: Hoe kan een O&O-opdracht rondom het thema gender en seksuele diversiteit bijdragen aan een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren op een middelbare school in midden Nederland? Om deze vraag te beantwoorden werd een les over genderonderwijs ontworpen met daarbij als opdrachtgever Studio 52nd, producent van theatervoorstelling FOK me HOKJE.

Het ontwerp wat volgde uit het eerste deel van dit onderzoek werd verbeterd aan de hand interviews en getoetst in een try-out. De try-out gaf de indruk dat de O&O-opdracht succesvol was, in het creëren van meer bewustzijn over gender en seksuele diversiteit in een vwo-onderbouwklas. Deze try-out was slechts een eerste stap om tot een veiliger klassenklimaat voor lhbt-jongeren te komen. Om tot een attitudeverandering in deze klas en in het Nederlandse voortgezet onderwijs in het algemeen te komen, lijkt herhaalde blootstelling aan consistente, geloofwaardige informatie over gender en seksuele diversiteit nodig. Ofwel, meer structurele aandacht voor genderonderwijs lijkt nodig en belangrijk, in zowel deze klas, als in het Nederlandse voortgezet onderwijs in het algemeen.

Voorwoord

Ik ben trots op deze verkennende studie omdat het in de beperkte tijd die hiervoor is gegeven, een probleem bloot lijkt weten te leggen in het Nederlandse onderwijs. Echter, dit is me niet alleen gelukt. Graag wil ik Rosalie Fleuren en de andere deelnemers van de interviews bedanken voor het ruimhartig delen van hun zienswijze op het genderonderwijs. Daarnaast bedank ik de docent aan het voortgezet onderwijs in Midden-Nederland voor het mogelijk maken van een try-out. Ook bedank ik mijn begeleiders Cindy Poortman en Nienke Nieveen voor het coachen van dit onderzoek van onderwijs. Naast de kunde van beide begeleiders, is het bijzonder te noemen dat we bijna altijd online hebben afgesproken. Tot slot dank voor Marlie Eemers, Anniek Groothuis, Eline Lammers, Ans Sanders en Ger Sanders voor het doorlezen van dit onderzoek van onderwijs en het steunen van een onderzoeker.

Inhoud

Samenvatting	2
Voorwoord	3
Inhoud	4
1 Inleiding.....	6
2 Theoretisch kader	8
2.1 Klassenklimaat	8
2.2 Interventies om het klassenklimaat en schoolklimaat voor lhbt-jongeren te verbeteren	8
3 Onderzoeksfase 1: vooronderzoek	10
3.1 contextanalyse en doelgroepanalyse: instrumentarium en respondenten	10
3.2 Contextanalyse en doelgroepanalyse: resultaten	11
3.3 Best practices van lesmateriaal: instrumentarium en resultaten	12
3.4 Ontwerprichtlijnen	13
4 Onderzoeksfase 2: ontwerpen & evalueren	15
4.1 Ontwerpversie 1: aanpak	15
4.2 Ontwerpversie 1: resultaten.....	15
4.3 Walkthrough 1: instrumentarium en respondenten	15
4.4 Walkthrough 1: resultaten	16
4.5 Walkthrough 2: instrumentarium en respondenten	16
4.6 Walkthrough 2: resultaten	16
4.7 Ontwerpversie 2: aanpak en resultaten	18
4.8 Try-out: instrumentarium en respondenten	18
4.9 Try-out: resultaten.....	20
4.10 Kwaliteit van het onderzoek	22
5 Conclusie en discussie.....	23
5.1 Conclusie.....	23
5.2 Discussie	24
6 Bronnen	26
7 Bijlages	28

Bijlages

7.1	Bijlage: Interviewleidraad medewerkers.....	28
7.2	Bijlage: Resultaat van doelgroep- en contextanalyse.....	30
7.3	Bijlage: Interviewleidraad leerlingen en docent.....	32
7.4	Bijlage: Leidraad voor het bestuderen van ingeleverd werk.....	34
7.5	Bijlage: Observatieleidraad.....	35
7.6	Bijlage: Ontwerpversie 1	36
7.7	Bijlage: Walkthrough 1	36
7.8	Bijlage: Ontwerpversie 2	37
7.9	Bijlage: Resultaten klassenklimaat	41

1 Inleiding

Op het voortgezet onderwijs komt homofoob taalgebruik regelmatig voor, zelfs in Nederland, waar homoacceptatie hoog is onder de volwassen bevolking (Keuzenkamp & Kuyper 2013, zoals geciteerd in Kroneman et al., 2018). Homofoob taalgebruik viel mij persoonlijk ook op bij het lesgeven op het voortgezet onderwijs in de jaren 2017 tot en met 2020. Mede door homofoob taalgebruik in het Nederlandse voortgezet onderwijs hebben leerlingen die zich identificeren als lesbische, homo of biseksueel (lgb) meer psychische problemen in vergelijking met hun heteroseksuele leeftijdsgenoten (van Bergen et al., 2013). Er zijn echter weinig interventies beschikbaar om het schoolklimaat voor deze jongeren te verbeteren (Kroneman et al., 2018). In deze verkennende studie had ik daarom het doel om een interventie te ontwerpen om tot een verbetering voor lhbt-jongeren te komen.

De afkorting lhbt staat voor lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgender personen (Rijksoverheid, 2022). De te ontwerpen interventie wil ik echter richten op het bredere thema gender. Volgens het Canadian Institutes of Health Research Gender (CIHR) verwijst gender naar de sociaal geconstrueerde rollen, gedrag, uitdrukkingen en identiteiten van meisjes, vrouwen, jongens, mannen en genderdiverse mensen (Boemer et al., 2018). Het beïnvloedt hoe mensen zichzelf en elkaar zien, hoe ze handelen en met elkaar omgaan, en beïnvloedt de verdeling van macht en middelen in de samenleving (Boemer et al., 2018). Gender wordt vaak geconceptualiseerd tot de binaire opties (meisje/vrouw en jongen/man). Er was echter een grote diversiteit in de manier waarop individuen en groepen gender zien, ervaren en uiten (Boemer et al., 2018). Personen die zich identificeren als onderdeel van de lhbt-gemeenschap vallen qua genderidentiteit en/of genderexpressie meestal buiten de dominante maatschappelijke norm. Door de interventie te richten op gender en niet specifiek op lhbt, wordt getracht aan leerlingen te laten zien dat de interventie over alle leerlingen gaat, en niet slechts over lhbt-jongeren. Bij deze interventie richtte ik me niet op het schoolklimaat maar specifieker op het klassenklimaat. Bij het klassenklimaat heerste waarschijnlijk vergelijkbare problematiek als bij het schoolklimaat. Van der Sijde (1987) gaf namelijk aan dat er een sterke relatie bestond tussen schoolklimaat en klassenklimaat. Het paste binnen de reikwijdte van deze verkennende studie om dit onderzoek op klassenklimaat te richten.

De verkennende studie was daarnaast gericht op het schoolvak Onderzoek & ontwerpen (O&O). O&O wordt begeleid en ontwikkeld door de Stichting Technasium (2021). Bij O&O worden projecten door leerlingen uitgevoerd in teams, met opdrachten van echte opdrachtgevers uit de praktijk. Het doel van het vak was leerlingen voorbereiden op beroepen in de bèta-technische sector door hen in contact te laten komen met authentieke vraagstukken van instellingen en bedrijven uit die sector (Schalk, & Bruning, 2014). O&O richt zich vooral op technische opdrachten voor havo- en vwo-leerlingen.

Voor zover mij bekend zijn er nog geen O&O-opdrachten uitgevoerd waarbij het thema gender, of specifiek het klassenklimaat voor lhbt-jongeren, centraal staat. Deze waren ook niet te vinden in de opdrachtenbank van de Stichting Technasium. Het doel van deze verkennende studie was een korte O&O-opdracht te ontwerpen en uit te voeren voor een groep leerlingen, waarbij het thema gender en seksuele diversiteit, centraal staat. Een dergelijke opdracht past binnen de strategische koers van de Stichting Technasium, omdat een deze opdracht bijdraagt aan meer variatie binnen O&O. De strategische koers van Stichting Technasium geeft namelijk aan dat de Stichting, "meer variatie in het technasiumonderwijs", wil brengen (Stichting Technasium, 2021, p. 20). Echter, het hoofddoel van deze verkennende studie was een bijdrage leveren aan een veilig schoolklimaat voor lhbt-jongeren. Om dit te bewerkstelligen kom ik tot de volgende **hoofdvraag**, welke zich richt op de context van één klas:

Hoe kan een O&O-opdracht rondom het thema gender en seksuele diversiteit bijdragen aan een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren op een middelbare school in midden Nederland?

Om deze vraag te beantwoorden zijn de volgende twee deelvragen geformuleerd.

1. Hoe dient een korte O&O-opdracht met als doel bijdragen aan een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren op een middelbare school in midden Nederland er uit te zien?
2. Wat is de verwachte bruikbaarheid van een korte O&O-opdracht over gender en seksuele diversiteit?

2 Theoretisch kader

Het doel van dit hoofdstuk is het bespreken van interventies om het klassenklimaat voor lhbt-jongeren te verbeteren. Om klassenklimaat te begrijpen en om te leren hoe klassenklimaat kan worden gemeten wordt ook een meetinstrument voor klassenklimaat besproken.

2.1 Klassenklimaat

Het klassenklimaat kan worden gemeten met de Klimaatschaal (Donkers & Vermulst, 2014). Het instrument is gebaseerd op de drie dimensies welke het pedagogisch klimaat bepalen: (a) relatiedimensie, (b) veiligheid en persoonlijke groeidimensie en (c) de systeemhandavingsdimensie (Moos, 1979 zoals geciteerd in Donkers & Vermulst, 2014). Deze schaal meet vanuit het perspectief van de leerling het **klassenklimaat**. Het bestaat uit vier onderdelen met elk een eigen onderwerp (Broesder, 2010):

1. **Sfeer** (veiligheid en persoonlijke groeidimensie)
2. **Kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen** (relatiedimensie)
3. **Orde** (systeemhandavingsdimensie)
4. **Kwaliteit interactie leerling/docent-relatie** (relatiedimensie)

Veiligheid van lhbt-jongeren is onderdeel van de hoofdvraag van deze verkennende studie. Daarom verwacht ik dat sfeer als onderdeel van de veiligheidsdimensie het meest relevant is van deze vier aspecten voor deze verkennende studie.

2.2 Interventies om het klassenklimaat en schoolklimaat voor lhbt-jongeren te verbeteren

Voor deze verkennende studie is weinig literatuur gevonden over klassenklimaat in relatie tot seksuele diversiteit en gender. Daarom is ook naar literatuur gezocht over *schoolklimaat* in relatie tot seksuele diversiteit en gender. Deze verbreding acht ik verantwoord omdat er volgens Van der Sijde (1987) een sterke relatie bestaat tussen schoolklimaat en klassenklimaat. Koth (2008) definieert schoolklimaat als gedeelde overtuigingen, waarden en attitudes die vormgeven aan interacties tussen leerlingen, docenten en beheerders. De interventies welke beschikbaar zijn om het schoolklimaat voor lhbt-jongeren op een effectieve manier te verbeteren, maken vaak gebruik van strategieën zoals het vertonen van een film, of het geven van educatieve inhoud, zodat onwetendheid wordt weggenomen (Kroneman et al., 2019). Dergelijke interventies bieden volgens Tucker & Potocky-Tripodi (2006) beperkte pedagogische verscheidenheid en zijn gericht op het doorgeven van informatie en tolerante waarden. Volgens Bucx en Van der Sman (2014) helpen strategieën zoals contact van leerlingen met een veldexpert op het gebied van lhbt, om te beseffen dat lhbt-personen een meer diverse groep zijn, dan leerlingen eerder dachten.

Ook klasgenoten die spreken over lhbt-personen die ze kennen, brengen het onderwerp letterlijk en figuurlijk dichterbij en dat helpt "leerlingen zich realiseren dat lhbt 's onderling meer verschillen dan gedacht" (Bucx & Van der Sman, 2014, p. 15). Bartoş, et al. (2014) vergelijken onderzoeken naar interventies die seksuele vooroordelen over lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuele personen verminderen. Zij concluderen dat interventies die educatie en contact met de doelgroep combineren, het meest effectief zijn om vooroordelen te verminderen (Bartoş, et al., 2014). Mogelijk kunnen ook entertainmentmedia zoals romans, televisieshows, films en andere vormen van entertainment, bijdragen aan het verminderen van vooroordelen en het tegengaan van stereotypen

(Paluck & Green, 2009). Empirisch bewijs voor de effectiviteit van deze aanpak was niet eenduidig, maar over het algemeen veelbelovend (Paluck & Green, 2009).

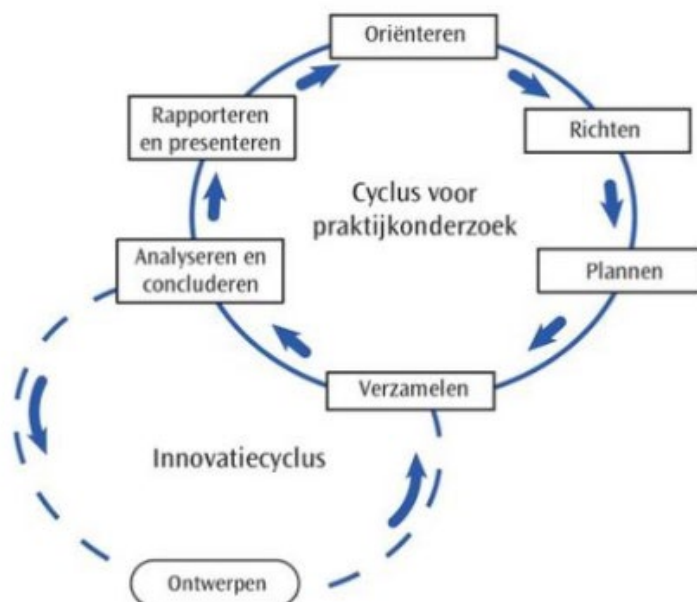
Volgens Tucker & Potocky-Tripodi (2006) valt het nog te bezien of korte termijn interventies kunnen leiden tot blijvende verschuivingen in attitudes die zich vertalen in gedragsveranderingen ten aanzien van lhbt'ers. Het lijkt waarschijnlijk dat attitudeverandering een cumulatief proces is, dat het gevolg is van herhaalde blootstelling aan consistente informatie die geloofwaardig wordt geacht (Tucker & Potocky-Tripodi, 2006). De verschillende type interventies besproken in deze subsectie kunnen daar wellicht aan bijdragen in de O&O-opdracht.

3 Onderzoeksfase 1: vooronderzoek

Dit hoofdstuk bespreekt onderzoeksfase 1: het vooronderzoek. Om tot een verkorte O&O-opdracht te komen is de cyclus voor praktijkgericht ontwerponderzoek aangehouden, zie figuur 1 (Van der Donk & van Lanen, 2020, p. 297). De verkennende studie bestaat uit twee fasen waarbij in elke fase verschillende stappen uit de cycli voor praktijkonderzoek worden doorlopen. Onderzoeksfase één richt zich vooral op het vooronderzoek. Hierbij dienen enerzijds best practices van lesmateriaal gericht op lhbt-jongeren en seksuele diversiteit en anderzijds een doelgroepanalyse en contextanalyse als input om tot ontwerprichtlijnen voor de O&O-opdracht te komen. Hoofdstuk vier bespreekt vervolgens onderzoeksfase 2, waarin het ontwerpen en evalueren van de korte O&O-opdracht centraal staat.

FIGUUR 1. CYCLUS VOOR PRAKTIJKGERICHT ONTWERPONDERZOEK (VAN DER DONK & VAN LANEN, 2020, P. 297)

De deelvraag horende bij het vooronderzoek luidt: hoe dient een korte O&O-opdracht er uit te zien met als doel bijdragen aan een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren op een middelbare school in midden Nederland? In het vooronderzoek werden de activiteit en 'oriënteren', 'richten', 'plannen', 'verzamelen' en 'analyseren en concluderen' doorlopen (Van der Donk & van Lanen, 2020, P. 297). Het hoofdstuk zal nu eerst de instrumentarium en respondenten bespreken die gebruikt worden om deze vraag te beantwoorden.

3.1 contextanalyse en doelgroepanalyse: instrumentarium en respondenten

Om een duidelijk beeld te verwerven van de context en de doelgroep waarbinnen de verkennende studie plaatsvond is een contextanalyse en doelgroepanalyse van een klas en school in midden Nederland uitgevoerd. Deze analyses werden gebruikt als input voor de ontwerprichtlijnen. Hierbij werd een docent geïnterviewd volgens een interviewleidraad. Deze bestond uit drie onderdelen: doelgroepanalyse, contextanalyse van de school en praktische vragen (bijlage 7.1). Bij de contextanalyse van de school en praktische vragen ging het bijvoorbeeld om bijvoorbeeld de grootte van de school, pedagogische grondslag, visie, locatie en wensen ten opzichte van de korte O&O-opdracht. De doelgroepanalyse richtte zich op de onderwerpen type leerlingen, gender en lhbt-jongeren, en klimaat in de klas. Het opgenomen interview werd ter analyse uitgetypt in een samenvatting. Deze samenvatting van het interview werd in categorieën gesorteerd. Het interview was semigestructureerd. Als het nodig werd geacht heb ik bij een bepaald onderwerp doorgevraagd. Een resultaat van het vooronderzoek was de doelgroep- en contextanalyse van een school in midden Nederland (bijlage 7.2).

3.1.1 Respondenten

De geïnterviewde docent had zich vrijwillig gemeld voor het interview en werkte op een middelbare school in midden Nederland. Deze docent nam anoniem deel aan de verkennende studie. Het interview vond telefonisch plaats op 1 juni 2022.

3.1.2 Instrument klimaat in de klas

Zoals hierboven aangegeven werd bij de contextanalyse en doelgroepanalyse ook een indruk verkregen van het klimaat in de klas. Hiervoor werd de methode Klimaatschaal gebruikt (Donkers & Vermulst, 2014). De keuze voor de klimaatschaal (Donkers & Vermulst, 2014) volgde uit de goede beschikbaarheid van de instrumenten van de Klimaatschaal en gezien het feit dat de Klimaatschaal eerder gebruikt is in het Nederlandse voortgezet onderwijs. Het instrument werd vereenvoudigd en aangepast om het toepasbaar te maken voor een meer kwalitatieve vorm van onderzoek, passend bij deze verkennende studie. Er werd gekozen voor het werken met interviews en niet met enquêtes, omdat dit een mogelijkheid tot doorvragen bood. Daarnaast zijn de gesloten vragen van Donkers & Vermulst (2014) omgezet naar open vragen, om meer gedetailleerde informatie te verkrijgen van individuele deelnemers. Bij het reduceren van vragen was getracht een focus te creëren, waarbij van elke categorie zoals gehanteerd door Donkers & Vermulst (2014) slechts twee vragen blijven bestaan. Hierbij is vooral getracht tot items te komen, welke bijdragen aan het ontwerpen van de O&O-opdracht. Eén categorie werd qua naamgeving aangepast ten opzichte van de originele methode. Dit was de categorie 'sfeer' (Donkers & Vermulst, 2014), horende bij de 'veiligheid en persoonlijke groeidimensie' (Moos, 1979 zoals geciteerd in Donkers & Vermulst, 2014), die was aangepast naar 'sfeer & veiligheid', omdat veiligheid een centraal thema is bij deze verkennende studie.

3.2 Contextanalyse en doelgroepanalyse: resultaten

Voor de doelgroep- en contextanalyse van de school in midden Nederland is een docent geïnterviewd. Hieronder staat een samenvatting van het interview. Een uitgebreidere versie staat in bijlage 7.2.

De verkennende studie richt zich op een klas van 24 artistieke leerlingen in klas 1 vwo van verschillende etnische achtergronden. De inzet van de klas is goed en de klas scoort prima. De docent verwacht dat er een probleem is voor lhbt-jongeren op deze school. *"Er is waarschijnlijk geen school waar dit geen probleem is voor leerlingen in deze categorie"*. Volgens de docent was een les over gender en seksuele diversiteit, *"NOOIT verloren tijd"* zijn.

Over het klimaat van de klas geeft de docent het volgende aan:

1. Sfeer & veiligheid
"De sfeer is geïnteresseerd, respectvol".
2. Kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen
Geen reactie van docent. De docent geeft wel aan dat in deze klas niet met 'homo' of vergelijkbare termen wordt gescholden, *"Bij deze klas speelt dit niet. Bij andere klassen in deze school wel. Buiten het zicht van de docent kunnen leerlingen (overigens) gepest worden op dit thema via bijvoorbeeld sociale media"*.
3. Orde
"De orde is prima tot goed".
4. Kwaliteit interactie leerling/docent-relatie
"De kwaliteit interactie leerling/docent-relatie is goed, ik zie het als het feestuurkje van de dag".

3.3 Best practices van lesmateriaal: instrumentarium en resultaten

Als instrument voor het vooronderzoek wordt een beknopt overzicht van lesmateriaal samengesteld, waarin aandacht wordt besteed aan lhbt-jongeren en gender. Het doel is om relevant en beschikbaar lesmateriaal uit een te zetten. Dit materiaal laat zien welke werkvormen en onderwerpen gebruikt kunnen worden bij het ontwerpen van de O&O-opdracht. KLIQ (z.d.) en Gender and Sexuality Alliance (2020) bieden onderwijsmateriaal aan over gender. Tabel 1 geeft een indruk van het aanbod van lesmateriaal van deze organisaties, gericht op lhbt-jongeren en gender. Er is gekozen om het lesaanbod van andere organisaties zoals het College voor de Rechten van de Mens (z.d.) en Pharos (2022) *niet* hierbij op te nemen. Dit is omdat hun lesaanbod namelijk niet specifiek bij de doelgroep aansluit. Het College voor de Rechten van de Mens biedt weinig lesmateriaal aan over inclusie en discriminatie van specifiek lhbt-jongeren, en neemt juist inclusie en discriminatie van andere groeperingen in het onderwijsmateriaal mee. Het lesmateriaal van Pharos wordt niet meegenomen, omdat zij een andere doelgroep hebben dan deze verkennende studie. Pharos richt zich vooral op vluchtelingen of leerlingen uit Midden- en Oost-Europa.

TABEL 1: ORGANISATIE, DOELEN EN HUN AANBOD VAN LESMATERIAAL GERICHT OP LHBT-JONGEREN EN GENDER.

Organisatie	Doel	Aanbod
KLIQ	"Gelijke rechten en kansen van holebi's, transgender en intersekse personen" (Kliq, z.d.)	Lesmodules voor het voortgezet onderwijs rond het thema gender- en seksuele diversiteit
Gender and Sexuality Alliance (GSA)	"De GSA (...) vindt dat iedereen op hun school de vrijheid heeft te kunnen zijn wie ze zijn, zonder zich daarvoor te hoeven schamen of te verantwoorden" (Gender and Sexuality Alliance, 2020)	Lesmateriaal wat aandacht geeft aan seksuele en genderdiversiteit door les te geven over o.a. framing en lhbt+-community.

KLIQ is het vormingscentrum van çavaria dat werk rond gender- en seksuele diversiteit. Zij stellen verschillende lesmodules voor het voortgezet onderwijs beschikbaar. De lesmodule "M/V/X: wat zegt een foto?" (Wel Jong Niet Hetero VZW, 2019), geeft voorbeelden weer van bijvoorbeeld kledij en houdingen die in onze samenleving meestal als typisch vrouwelijk of mannelijk worden gezien. Deze module heeft als leerdoel te laten inzien, dat kledij en houdingen niet enkel te zijn toe te schrijven aan biologische verschillen tussen de geslachten. De module was interessant wegens zijn verscheidenheid in werkvormen. Leerlingen kijken zelf naar foto's en schrijven zelf een genderneutrale tekst. KLIQ en Gender and Sexuality Alliance (GSA) bieden beide theoretische basislessen over gender aan. Deze lesmodules gaan over de uitleg van het begrip gender waarbij gebruik wordt gemaakt van vergelijkbare plaatjes, respectievelijk 'de genderkoek' en de 'de astronaut'. Bij beide laat dit zien, in lijn met Canadian Institutes of Health Research Gender (CIHR), dat gender meer is dan de binaire rollen man en vrouw. GSA gebruikt de formule "gender = sekse + genderidentiteit + genderexpressie" (Gender and Sexuality Alliance, 2021). Daarmee wordt laten zien dat gender meer is dan de binaire rollen man en vrouw, echter aan deze plaatjes en formules zitten ook beperkingen. Mogelijk zijn er personen wiens gender niet in een dergelijke formule of plaatje past.

Samenvattend zijn er verschillende interessante best practices van lesmateriaal beschikbaar. Echter, dit verkennende onderzoek, heeft geen informatie over het effect van deze best practices op de leerresultaten, noch het klassenklimaat. Dit lesmateriaal was wellicht toch interessant gezien de pedagogische verscheidenheid, het gebruik van counterstereotypen en interactieve werkvormen. Zo werkt de lesmodule "M/V/X: wat zegt een foto?", met counterstereotypen op online foto's van een

kunstenaar (Wel Jong Niet Hetero VZW, 2019). Ook de basiskennis rondom gender en seksuele diversiteit wordt helder geformuleerd naar de doelgroep, in bijvoorbeeld het lesmateriaal van de Gender and Sexuality Alliance (2021). Echter, een enkele keer was de basiskennis mogelijk nog wat beperkt. Dit komt waarschijnlijk omdat getracht wordt complexe lesstof op een eenvoudige manier uit te leggen. Deze best practices boden aanknopingspunten voor de ontwikkeling van de korte O&O-opdracht.

3.4 Ontwerprichtlijnen

In dit hoofdstuk staat de volgende vraag centraal: Hoe dient een korte O&O-opdracht met als doel bijdragen aan een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren, op een middelbare school in midden Nederland er uit te zien? Een antwoord hierop kan een O&O-opdracht zijn welke voldoet aan de richtlijnen hieronder. De inleiding, het theoretisch kader en de voorgaande secties van onderzoeksfase 1 bieden hiervoor input. De ontwerprichtlijnen staan ingedeeld in verschillende categorieën. De categorieën geven een indruk uit welk deel van de verkennende studie de richtlijn voortkomt.

Onderzoeksvragen

1. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient bij te dragen aan een veilig klassenklimaat, voor lhbt-leerlingen.
2. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient over gender te gaan.

Contextanalyse en doelgroepanalyse bij school in midden Nederland

3. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient geschikt te zijn voor leerlingen, tussen de 12 en de 14 jaar.
4. Er zijn geen bijzonderheden betreffende klassenklimaat opgevallen. Daarom lijkt het mogelijk in deze klas om het ontwerp van de korte O&O-opdracht te richten op het creëren van bewustzijn bij leerlingen voor de veiligheid van lhbt-jongeren.

Stichting Technasium

5. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient te voldoen aan eisen voor O&O-opdrachten vanuit Stichting Technasium.
6. De te ontwerpen O&O-opdracht dient "meer variatie in het technasiumonderwijs", te brengen (Stichting Technasium, 2021, p. 20).

Interventies om het klassenklimaat voor lhbt-jongeren te verbeteren

7. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient leerlingen met een veldexpert op het gebied van lhbt in contact te brengen (Bucx & Van der Sman, 2014).
8. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient educatie en contact met de lhbt-personen te combineren (Bartoş, et al., 2014).
9. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient klasgenoten te bemoedigen om te spreken over lhbt-personen die ze kennen (Bucx & Van der Sman, 2014).
10. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient pedagogische verscheidenheid te bieden aan leerlingen (Kroneman et al., 2019).

Best practices van lesmateriaal gericht op lhbt-jongeren en gender

11. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient leerlingen voorbeelden geven van kledij, houdingen en andere elementen die in onze samenleving op dit moment doorgaans als typisch mannelijk of vrouwelijk worden beschouwd, zoals in het lesmateriaal van Kliq (z.d.).

12. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient leerlingen te laten inzien dat de bij ontwerprichtlijn 10 genoemde elementen niet enkel aan biologische verschillen tussen de geslachten zijn toe te schrijven, zoals in het lesmateriaal van Kliq (z.d.).
13. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient gebruik te maken van een definitie van gender geschikt voor leerlingen zoals gegeven door in het onderwijsmateriaal van Kliq (z.d.) en de Gender and Sexuality Alliance (2021).
14. De te ontwerpen korte O&O-opdracht dient gender te bespreken aan de hand van 'de genderkoek' en/of 'de astronaut', zoals in het lesmateriaal van respectievelijk Kliq (z.d.) en de Gender and Sexuality Alliance (2021).

4 Onderzoeksfase 2: ontwerpen & evalueren

In dit deel van de cyclus voor praktijkonderzoek werden de activiteiten ‘ontwerpen’, ‘testen en verzamelen’, ‘analyseren en concluderen’, en ‘rapporteren en presenteren’ doorlopen (Van der Donk & van Lanen, 2020, p. 297). Bij deze fase hoort de deelvraag: wat was de verwachte bruikbaarheid van een O&O-opdracht over gender, voor het verbeteren van het klassenklimaat, voor lhbt-jongeren in de klas?

Eerst staat in dit hoofdstuk centraal hoe het ontwerpen van de korte O&O-opdracht aan de hand van de ontwerprichtlijnen plaatsvond. Dit eerste ontwerp werd vervolgens geëvalueerd in twee walkthroughs (Nieveen et al., 2012). Bij een walkthrough wordt het gebruik van de korte O&O-opdracht door de doelgroep gesimuleerd (Nieveen et al., 2012). Aan de hand van deze walkthroughs en de feedback van mijn begeleiders werd ontwerpversie 2 gerealiseerd. Voor de evaluatie van ontwerpversie 2 werd gebruik gemaakt van een try-out. Tijdens een try-out gebruikten de leerlingen het ontwerp in de praktijk (Nieveen et al., 2012). Bij de evaluatie van de try-out stond een indruk krijgen van het klimaat in de klas en de vakbeleving van leerlingen centraal. Om het klimaat in de klas en de vakbeleving tijdens de try-out te kunnen bepalen werden de instrumenten ingezet: interviewen, ingeleverd werk bestuderen en observeren. Het doel van deze instrumenten was een uitspraak te kunnen doen, over de bruikbaarheid van de korte O&O-opdracht. Het hoofdstuk eindigt met een subsectie over de betrouwbaarheid en validiteit van de verkennende studie.

4.1 Ontwerpversie 1: aanpak

De aanpak om tot ontwerpversie 1 te komen startte met het bestuderen van relevante literatuur over lhbt-jongeren, gender en interventies die kunnen bijdragen aan een veilig klassenklimaat. Tijdens het bestuderen van deze literatuur dacht ik terug aan het homofobe gedrag dat ik tegenkwam als docent O&O tijdens de les. Rekening houdende met de ontwerprichtlijnen ben ik gaan brainstormen over ontwerpideeën. In een creatief en intuïtief proces werd vervolgens de lijn van de les bepaald. Die lijn werd vervolgens getoetst aan de ontwerpeisen waarbij bleek dat alle ontwerpeisen zijn verwerkt. Daarmee werd ontwerpversie 1 een feit (bijlage 7.6).

4.2 Ontwerpversie 1: resultaten

Bij ontwerpversie 1 werd gekozen om na de inleiding van de les te starten met de fotoquiz en basiskennis uit te leggen als het lhbt+-alfabet. Vervolgens was het doel om leerlingen bewust over gender, lhbt en problemen daaromtrent te laten nadenken. Echter, de inschatting was dat er meer lessen nodig zijn om tot diepgang in de les te komen. De try-out werd voornamelijk ingestoken als voorbereiding gezien de beperkte beschikbare tijd van 60 minuten. De diepte ingaan leek me slechts mogelijk als dit de veiligheid in de klas niet in gevaar brengt. Bij ontwerpversie 1 was de opdrachtgever tijdens de les Winclusief vanuit Hogeschool Windesheim Almere (bijlage 7.6). Winclusief is een werkgroep die inclusie binnen Hogeschool Windesheim Almere nastreeft. Er werd gekozen voor veelal actieve didactiek, waarbij leerlingen oefeningen doen die met gender en lhbt te maken hebben in verschillende pedagogische vormen. De les bood veel ruimte voor vragen van leerlingen. Bij een vraag over een specifiek onderwerp kon naar extra toegevoegde slides worden gescrold als ondersteuning.

4.3 Walkthrough 1: instrumentarium en respondenten

Ontwerpversie 1 werd voorgelegd aan een docent O&O in walkthrough 1. Op die manier werd de bruikbaarheid van het ontworpen lesmateriaal formatief geëvalueerd. Bij een walkthrough wordt het gebruik van de korte O&O-opdracht door de doelgroep gesimuleerd (Nieveen et al., 2012). Een O&O-docent werd hiervoor gevraagd die ervaring met voorlichting geven heeft op het voortgezet onderwijs

op het gebied van seksuele en genderdiversiteit aan leerlingen. Walkthrough 1 vond fysiek plaats bij de O&O-docent thuis op 12 mei. De feedback die uit het gesprek kwam is beknopt samengevat. Deze samenvatting staat gedeeltelijk in de volgende subsectie en als geheel in bijlage 7.7.

4.4 Walkthrough 1: resultaten

Deze subsectie beschrijft ter illustratie enkele resultaten van walkthrough 1. De volledige versie staat in bijlage 7.7. Tijdens de walkthrough werd aangegeven dat ontwerpversie 1 waarschijnlijk moeilijk was qua niveau en langer duurt dan de beschikbare 60 minuten voor een 1 vwo klas. Ontwerpversie 1 was een korte O&O-opdracht met opdrachtgever Winclusief en daarnaast een ingewikkelde les over gender. Een feedbackpunt was bijvoorbeeld de vraag of het handig is een onderwerp als nature/nurture terloops te benoemen. Mogelijk is het beter om aan te snijden wanneer er voldoende tijd is voor toelichting. Ook het niveau van het taalgebruik diende bij de doelgroep aan te sluiten. Het niveau van het taalgebruik was soms te hoog voor de doelgroep.

Tijdens de walkthrough kwam het ter sprake dat het ontwerp wellicht bruikbaar en haalbaarder zou zijn als er met een andere opdrachtgever zou worden gewerkt. Daarbij werd gedacht om in plaats van Winclusief, Studio 52nd producent van theatervoorstelling FOK me HOKJE, als opdrachtgever te kiezen. De opdracht vanuit Winclusief leek namelijk te complex. De O&O-opdracht betrof het verbeteren van een workshop die bij Windesheim aan studenten werd gegeven. Echter, daarvoor was het de bedoeling deze workshop eerst aan leerlingen te geven tijdens de try-out. Tijdens de try-out zouden leerlingen de leerdoelen zien, die normaliter bedoeld zijn voor studenten van Windesheim, in plaats van voor henzelf. Dit zou moeilijk aan leerlingen uit te leggen zijn.

4.5 Walkthrough 2: instrumentarium en respondenten

Ontwerpversie 1 werd ook geëvalueerd in walkthrough 2. Bij deze walkthrough werd de focus gelegd op een veilig klassenklimaat, juist voor lhbt-jongeren in de klas. Hiervoor werd Rosalie Fleuren geïnterviewd, medewerker van Studio 52nd en theaterproducent van theatervoorstelling FOK me HOKJE. Studio 52nd heeft ervaring met het creëren van een veilig schoolklimaat voor lhbt-jongeren op het voortgezet onderwijs. Rosalie Fleuren gaf in walkthrough 2 hoofdzakelijk antwoord op de vraag: **Hoe bespreek je in een havo- of vwo-onderbouwklas materie over gender en lhbt-jongeren, terwijl je een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren waarborgt?** Walkthrough 2 vond telefonisch plaats op 6 juni 2022. Het gesprek werd opgenomen en een samenvatting van het gesprek staat in de volgende subsectie. De samenvatting is ingedeeld in de categorieën van het meetinstrument van het klassenklimaat. Sommige opmerkingen pasten in geen van de categorieën en staan daarom apart vermeld.

4.6 Walkthrough 2: resultaten

Hieronder een samenvatting van het interview met Rosalie Fleuren, medewerker van Studio 52nd en betrokken bij theatervoorstelling FOK me HOKJE. De samenvatting staat weergegeven per deelconcept van klimaat in de klas. Bij dit interview stond een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren centraal.

TABEL 2. RESULTAAT VAN WALKTHROUGH 2 SCHEMATISCH WEERGEGEVEN IN CATEGORIEËN VAN HET KLIMAAT IN DE KLAS

Klimaat in de klas
Overige relevante opmerkingen
Voorberwerkingsles en verdiepingsles
Eén les vindt Rosalie Fleuren te weinig om tot verdieping te komen. Daarom werkt “FOK me HOKJE in 3 stappen”:
1. Les 1, “de voorberekingsles, is om de geest te openen, onder anderen met een quizje van het lhbt+-alfabet. Het doel is de geest te openen van leerlingen, door de letters uit te leggen van het lhbt+-alfabet met een quizje, dat vinden leerlingen een fijne werkvorm”. 2. Les 2, “Les twee is de voorstelling FOK me HOKJE. (Deze) werkt met echte ervaringsverhalen van echte mensen, in deze les zijn counterstereotypen verwerkt. Les twee eindigt met een nagesprek met een hetero ally¹”. 3. Les 3, de verdiepingsles.
Sfeer & veiligheid
Homofobe opmerkingen
Over veiligheid geeft Rosalie aan dat dat belangrijk is. “Stel dat één iemand een homofob scheldwoord gebruikt, dan gaan mogelijk de niet-hetero leerlingen dieper in de kast. Dat wil je voorkomen”. Om tot een hogere veiligheid te komen zoomt FOK me HOKJE uit. Het probeert jongeren mee te nemen in het bredere kader dan de binaire rollen man, vrouw, hetero & homo. Het thema is “complexer en breder, en op die manier kijken we naar de knellende hokjes, die jij voelt in je leven. Waar krijg jij wel eens opmerkingen over? Hoe zijn de rollen thuis verdeeld? Wat mag jouw broer wel, en jij niet?”.
Nagesprek met hetero ally
De acteurs vertegenwoordigen in het nagesprek de ervaringsdeskundigen en beantwoorden vragen uit de zaal. Zij leiden dat niet zelf. “Als er sprake is van een onveilig klasklimaat, dan komt het voor dat kinderen willen laten zien dat ze niet queer zijn door extra lullig op zo’n voorstelling te reageren. Als nagespreksleider wordt daarom gekozen voor een cishetero ² van kleur, een ally van de lhbt+-gemeenschap. Die ally laat zien dat je als cis hetero zonder gezichtsverlies kunt opkomen voor de lhbt+-community. Dus er is voor iedereen een rolmodel bij het nagesprek”.
Kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen
Counterstereotypen
“Volgens onderzoeksbureau Movisie is het heel sterk om counterstereotypen in te zetten in een theatervoorstelling om stereotypen te ontkrachten. Dat doen we in de voorstelling. Je kan denken aan een voetballende vrouw, of een stoere Marokkaan die homo is”.
Ervaringsverhalen
“In FOK me HOKJE worden echte ervaringsverhalen van echte mensen gebruikt. Daarmee kun je luikjes openzetten bij leerlingen, of mogelijk empathie en inlevingsvermogen vergroten. Bij ervaringsdeskundigen zijn mensen waarschijnlijk ook eerder bereid om zich respectvol op te stellen, en dan blijft het beter hangen”.
Leerdoelen over empathie & ally's

¹ Een ally is een persoon die zowel werkt om de ontwikkeling van alle studenten rond kwesties van seksuele geaardheid, genderidentiteit en genderexpressie te vergemakkelijken, als om de ervaring van LGBTQI+-mensen te verbeteren (University of Illinois Urbana-Champaign. (z.d.)

² cishetero is een label voor individuen die een match hebben tussen het geslacht dat ze bij de geboorte hebben gekregen, hun lichaam en hun persoonlijke identiteit (Schilt & Westbrook, 2009).

“Met een ervaringsdeskundige docent komen we na de voorstelling nog een keer de klas in voor een verdiepingsles. Als het een wat homofobe klas is wordt daarbij ingezet op empathie. Oftewel, meer vrijheid voor jou, betekent ook meer vrijheid voor mij. Zo proberen we empathie op te wekken”.

“Als er nog geen empathie is in de klas die verder niet zo homofob is, dan proberen we de klas te prikkelen om op te komen voor de queer community. Als er bijvoorbeeld homofob wordt gehandeld, om daar dan iets van te zeggen. We proberen op die manier van de klas ally's te maken”.

Orde

Homofobe opmerkingen (2)

Bij homofobe opmerkingen is het belangrijk in te grijpen, *“gelukkig komt dit amper voor, [...] ongeveer twee op de dertig voorstellingen zijn stopgezet. Ingrijpen ligt verder bij de school, er dient waarschijnlijk heel erg met die leerlingen (te worden) gewerkt”.*

4.7 Ontwerpversie 2: aanpak en resultaten

Op basis van de walkthroughs en feedback van begeleiders werd ontwerpversie 1 aangepast en ontwerpversie 2 gerealiseerd (bijlage 7.8). De les is ingekort ten opzichte van ontwerpversie 2, daarnaast werden meer elementen van de les facultatief. Hierdoor kon de docent, aan de hand van het tijdsverloop van de les, de les aanpassen. Op die manier bleef er tijd over voor vraag gestuurd onderwijs. Vraag gestuurd onderwijs biest als voordeel dat je als docent vaak makkelijker kunt aansluiten bij de ontwikkelingsbehoefte van de leerling. Verder was het niveau van het taalgebruik meer op de doelgroep afgestemd en de opdrachtgever van de O&O-opdracht was gewijzigd naar Studio 52nd welke theatervoorstelling FOK me HOKJE produceren.

4.8 Try-out: instrumentarium en respondenten

Ontwerpversie 2 is getoetst in een les van 60 minuten bij een 1 vwo klas van 24 leerlingen tijdens een try-out (Nieveen et al., 2012). Bij deze try-out werd in de normale praktijksituatie de korte O&O-opdracht gedoceerd in de klas. Hierbij werden de volgende evaluatiemethoden gebruikt:

- Interviewen
- Ingeleverd materiaal bestuderen
- Observeren

Deze evaluatiemethoden worden in de volgende subsecties toegelicht. De leerlingen die zijn geïnterviewd, geobserveerd of waarvan ingeleverd werk is bestudeerd hadden daarvoor zowel zelf toestemming gegeven, als toestemming van hun ouders en/of verzorgers gekregen. Ieder instrument voor dataverzameling met leerlingen werd anoniem verwerkt. Van drie van de 24 leerlingen zijn geïnformeerde toestemming van zowel de ouder en/of verzorger als leerling ontvangen. Er worden pseudoniemen gebruikt in het verslag.

4.8.1 Interviewen: instrumentarium en respondenten

Interviews werden bij de try-out ingezet als instrument om de korte O&O-opdracht te evalueren (sectie 4.9). Interviews dienden tevens ter verduidelijking van observaties en ingeleverd werk. Na het plaatsvinden van de try-out werden twee leerlingen tezamen en één docent apart bevraagd. De interviews waren semigestructureerd. Soms heb ik bij een bepaald onderwerp doorgevraagd, als ik dat nodig achtte. De interviewleidraad werd gedeeltelijk gebaseerd op de Klimatschaal (Donkers & Vermulst, 2014) en de vakbelevingstest van Martinot (1988) en is te vinden in bijlage 7.3.

4.8.1.1 Klimaatschaal

Omdat ik als onderzoeker niet wist wie er behoorde tot de lhbt-jongeren in de klas, heb ik niet specifiek deze personen geïnterviewd. Daarom heb ik ervoor gekozen om via verschillende methoden, een indruk van het pedagogische klimaat, van de klas als *geheel*, te krijgen. Het doel was de situatie voor specifiek jongeren met een lhbt-achtergrond te verbeteren, door de gehele klas te adresseren. Als de indicatie van het pedagogische klimaat van de gehele groep leerlingen positief zou zijn, was dat wellicht een indicatie dat dit ook voor specifiek jongeren met een lhbt-achtergrond binnen die groep zou gelden. Daarom koos ik in deze verkennende studie ervoor een indicatie van het klimaat in de klas te krijgen. Het klimaat in de klas staat verder uitgewerkt in subsectie 0.

4.8.1.2 Vakbelevingstest

Met een vakbelevingstest kon een indicatie worden verkregen van de bruikbaarheid van de korte O&O-opdracht, vanuit de beleving van de leerling. Bij dit onderzoek stond juist de beleving van de leerling centraal, omdat het doel was voor de leerling een prettig klassenklimaat te creëren. De **vakbelevingstest** van Martinot et al. (1988) is een affectief instrument dat meet hoe leerlingen een cursus ervaren. Het gebruik van affectieve testen in het sociaalwetenschappelijk onderzoek is gebruikelijk (Martinot et al., 1988). De test bestaat uit vier onderdelen (Martinot et al., 1988):

- **Angst & moeilijkheid**
- **Inzet & interesse**
- **Nut & relevantie**
- **Plezier**

De vakbelevingstest van Martinot (1988) werd sterk vereenvoudigd en aangepast om deze toepasbaar te maken voor de verkennende studie. Bij het creëren van vragen is getracht een focus te maken, waarbij van elke categorie zoals gehanteerd Martinot (1988), maximaal twee vragen bestaan. Hierbij werd vooral getracht tot items te komen, welke op de bruikbaarheid van het ontwerp van de korte O&O-opdracht ingaan.

4.8.2 Ingeleverd werk bestuderen: instrumentarium en respondenten

Bij de O&O-opdracht leverden drie leerlingen werk in met daarbij een korte evaluatie. De leidraad voor het bestuderen van ingeleverd werk werd gedeeltelijk gebaseerd op de vakbelevingstest van Martinot (1988). De opdracht voor het ingeleverde werk betrof de evaluatie van de try-out, zoals uitgewerkt in ontwerpversie 2 (bijlage 7.8). Deze luidde: 'Hoe vonden jullie het om dit te doen? Schrijf gedurende twee minuten in stilte een tip en een top op van de les'. Daarnaast werd het ingeleverd materiaal gebruikt om tot relevante quotes te komen voor het verslag. De leidraad staat in bijlage 7.4 en de resultaten staan in sectie 4.9.

4.8.3 Observeren: instrumentarium en respondenten

De try-out werd ook gebruikt ter observatie. Het gaat om actief participerende observaties, omdat ik tegelijkertijd de rol van zowel onderzoeker als docent vervulde (van der Donk & van Lanen, 2020). Daarnaast was het een directe observatie in een natuurlijke situatie, omdat ik live in de klas waarnam wat er gebeurde (van der Donk & van Lanen, 2020). De observaties vonden plaats in een minder gestructureerde vorm (van der Donk & van Lanen, 2020), waardoor slechts op een aantal doelen werd gefocust. Tijdens de lessen maakte ik notities, van zo objectief mogelijk waarneembaar verbaal en non-verbaal gedrag. Hiermee werd getracht tot een indicatie te komen van de vakbeleving, het

klassenklimaat en over hoe leerlingen denken over gender, seksuele diversiteit en de positie van lhbt-jongeren in de klas.

4.9 Try-out: resultaten

Deze subsectie geeft de resultaten van de try-out weer. Resultaten van de verschillende meetinstrumenten (interviewen, ingeleverd werk bestuderen en observeren) werden in de deelconcepten van klassenklimaat en vakbeleving ingedeeld en samengevat. Hiermee werd getracht tot een indicatie van het klassenklimaat, de vakbeleving en de bruikbaarheid van de korte O&O-opdracht te komen.

4.9.1 Analyse klassenklimaat

De samenvatting van het instrument klassenklimaat gemeten gedurende de try-out is geanalyseerd. Deze analyse is in de volgende subsecties te lezen. De samenvatting zelf staat in bijlage 0. Van de vier deelconcepten van klassenklimaat hebben er twee input opgeleverd tijdens de try-out, de deelconcepten 'sfeer en veiligheid' en 'kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen'.

4.9.1.1 Sfeer en veiligheid

Bij sfeer en veiligheid leek homofoob gedrag op het voortgezet onderwijs een probleem. Zelf heb ik tijdens de try-out geen duidelijk onveilig gedrag voor lhbt-jongeren geobserveerd. Echter, het interview met leerlingen na de try-out gaf aanwijzingen dat homofoob gedrag plaatsvond in hun klas. Dat bleek uit bijvoorbeeld de volgende opmerking, die de indruk wekte dat het woord homo met een negatieve connotatie gebruikt werd in de klas: *"Iedereen weet ook van elkaar hoe ver ze kunnen gaan. Sommige mensen zeggen, ah shit, ik ben echt een homo. Dat vind ik dan toch beledigend naar homo's toe. Omdat je zegt ik ben dom, dus ik ben homo"*. Een andere opmerking gedurende het interview luidde, *"De jongens voelden zich (tijdens de try-out) stiekem oncomfortabel en probeerden dan grappig te doen"*. Als deze opmerking juist is, dan zou het zo kunnen zijn dat er een taboe rustte op het onderwerp gender bij deze jongens. Nog een opmerking van een leerling, *"En er waren wat mensen die wat stil werden (in de klas tijdens de try-out). ... Bijvoorbeeld, Joanne³, die heeft gay vibes, en ze is volgens mij gay, maar ze is gewoon een beetje uncomfortable"*. Ook deze opmerking zou kunnen duiden op een taboe onder lhbt-jongeren in deze klas. Mogelijk durft Joanne er tijdens de try-out niet voor uit te komen wie of wat ze is in gendertermen, terwijl ze dit mogelijk wel zou willen. Mogelijk voelde de leerling zich zodoende niet helemaal veilig. Dit interview met leerlingen gaf aanwijzingen dat homofoob gedrag waarschijnlijk voorkwam in deze klas, net zoals dit in het algemeen waarschijnlijk regelmatig voortkomt op het voortgezet onderwijs (Keuzenkamp & Kuyper, 2013, zoals geciteerd in Kroneman et al., 2019). Deze aanwijzingen voor homofoob gedrag zouden een serieus probleem kunnen zijn voor de veiligheid van lhbt-jongeren in deze klas.

4.9.1.2 Kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen

De kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen leek meestal prima en open. Soms leek er aan de oprechte support van medeleerlingen als het gaat over gender en seksuele diversiteit te worden getwijfeld. Een leerling zegt bijvoorbeeld, *"Ik denk dat de helft van de mensen alleen (lhbt+ en gender) support omdat ze erbij willen horen"*. Hoewel de leerling dus steun ervaarde, werd aan de oprechtheid van die steun getwijfeld.

³ Namen van leerlingen zijn gefingeerd

4.9.1.3 Samenvatting van analyse klassenklimaat

Samenvattend liet, sfeer en veiligheid zien dat er bij het doorvragen bij leerlingen er meerdere aanwijzingen bleken te zijn van homofob gedrag in de klas. De resultaten bij de kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen leken dit beeld te bevestigen. Input van alle vier de deelaspecten van klassenklimaat is niet beschikbaar, en dat bemoeilijkt een uitspraak te doen over het klassenklimaat.

4.9.2 Resultaten vakbeleving

Een samenvatting van het resultaat per deelconcept van vakbeleving staat hieronder.

TABEL 3. SAMENVATTING VAN HET RESULTAAT VAN VAKBELEVING

Inzet & interesse leerlingen
De klas leek voornamelijk “betrokken” en leek de les “interessant” te vinden. <i>Observeren</i>
“Interessant”. <i>Ingeleverd werk bestuderen</i>
“Mag wel meer diepte in”. <i>Ingeleverd werk bestuderen</i>
Plezier met korte O&O-opdracht volgens leerlingen
De klas wekte de indruk de les enigszins plezierig te vinden. <i>Observeren</i>
Angst bij korte O&O-opdracht & moeilijkheid van korte O&O-opdracht
De les leek nieuw voor leerlingen, daarom leek het dat leerlingen beperkte voorkennis hadden. Daarnaast, in de resultaten van try-out gaf de docent, die bij de try-out van de les aanwezig was, aan, dat deze de les “geforceerd” vond. Hiermee doelde deze op het feit dat het niet logisch was om in een 1 vwo-muziekles, via een opdrachtgever een les over gender te geven terwijl ook voor die les geïnformeerde toestemmingsformulieren geregeld dienden te worden. <i>Interviewen docent</i>
Nut & relevantie korte O&O-opdracht volgens leerlingen
“vet goede PowerPoint”. <i>Ingeleverd werk bestuderen</i>
Leerlingen geven aan de les relevant te vinden. Marlie: “Eigenlijk moet je hier gewoon een gehele schooldag aan besteden. [...] Ik heb het idee dat we pas twintig minuten bezig waren en toen moesten we alweer stoppen. Als je hier [...] een vak over zou hebben, dat zou veel beter zijn”. <i>Interviewen leerlingen</i>
Ook wordt gezegd dat de docent zich inhoudelijk nog beter kan voorbereiden. Leerlingen willen graag meer de diepte in. <i>Interviewen leerlingen</i>

Samenvattend leek de inzet en interesse van leerlingen goed. Leerlingen vonden de les *interessant*. De klas wekte daarnaast de indruk de les enigszins plezierig te vinden. Qua moeilijkheid van de O&O-opdracht leek deze qua niveau voor leerlingen wat aan de hoge kant, vooral omdat de try-out heel diverse elementen kende. Denk hierbij aan een nieuwe docent, toestemmingsformulieren, een opdrachtgever en relatief nieuwe en spannende onderwerpen voor deze leerlingen als gender en seksuele diversiteit. Leerlingen gaven aan de try-out relevant te vinden. De les leek beleefd als een moeilijke, edoch interessante en relevante les.

4.10 Kwaliteit van het onderzoek

Om tot een zo valide en betrouwbaar mogelijke verkennende studie te komen zijn een aantal stappen genomen die in lijn liggen met Donk & Lanen (2020).

1. **Triangulatie:** Voor dit onderzoek werd gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Hierbij doel ik op literatuuronderzoek, verzamelde empirische data en gesprekken met begeleiders. Empirische data bestonden bijvoorbeeld uit een interview met een docent, interviews met leerlingen, bestudeerd ingeleverd materiaal van dezelfde leerlingen en observaties van deze leerlingen in de klas. De verschillende methoden gaven allemaal een indruk of de korte O&O-opdracht het gewenste effect heeft en kunnen onderling worden vergeleken.
2. **Natuurlijke observatie:** Een natuurlijke observatie komt vaak dichterbij de werkelijkheid van de situatie en kan daarom als meer valide worden beschouwd in vergelijking met het observeren bij een kunstmatige situatie.
3. **Transparantie:** Door het gedetailleerd verslagleggen van de verkennende studie en het beschikbaar stellen van de korte O&O-opdracht wordt het repliceren van het onderzoek eenvoudiger.
4. **Bias:** Ik evalueerde het materiaal dat ik zelf heb ontworpen. Dit verlaagde waarschijnlijk de objectiviteit van de evaluatie. Daarom werden ook anderen betrokken in de vorm van bijvoorbeeld interviews.

5 Conclusie en discussie

5.1 Conclusie

Deze verkennende studie documenteerde het eerste onderzoek naar genderonderwijs en seksuele diversiteit bij O&O.

Deelvraag 1:

Hoe dient een korte O&O-opdracht met als doel bijdragen aan een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren op een middelbare school in midden Nederland er uit te zien?

Een dergelijke opdracht dient te voldoen aan de ontwerprichtlijnen die zijn uiteengezet aan het einde van hoofdstuk drie. Op basis van deze richtlijnen en de verschillende ontwerpactiviteiten en evaluaties werd vervolgens een korte O&O-opdracht ontworpen, waarvan de sheets en de lesvoorbereiding zijn te vinden in bijlage 7.8.

Deelvraag 2:

Wat is de verwachte bruikbaarheid van een korte O&O-opdracht over gender en seksuele diversiteit?

Om deze vraag te beantwoorden worden de resultaten van de vakbelevingstest en het klassenklimaat bestudeerd. Bij het instrument voor het meten van vakbeleving viel op dat leerlingen de les qua ‘inzet en interesse’ positief beoordelen. Dit bleek uit opmerkingen van leerlingen als *“interessant”* en *“vet goede PowerPoint”*. Ook wekten leerlingen de indruk de try-out relevant te vinden, *“als je hier ... een vak over zou hebben, dat zou veel beter zijn”*, zei een leerling. Qua moeilijkheid van de O&O-opdracht bleek deze relatief complex, vooral omdat de try-out heel diverse elementen kende. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een nieuwe docent voor de klas voor leerlingen, het regelen van geïnformeerde toestemmingsformulieren, de introductie van een nieuwe opdrachtgever en relatief onbekende onderwerpen voor deze leerlingen als gender en seksuele diversiteit. Samenvattend werd de les waarschijnlijk beleefd als een complexe, edoch interessante en relevante les.

Van de vier deelconcepten van het aangepaste instrument voor het meten van klassenklimaat hebben er twee input opgeleverd tijdens de try-out. Aan de oppervlakte leek het klassenklimaat, zoals ik dit observeerde tijdens de try-out en zoals geïnterpreteerd door de docent van de klas, prima. Echter, bij doorvragen bij leerlingen, waren er aanwijzingen van homofoob gedrag in deze klas. Omdat er aanwijzingen waren van homofoob gedrag in deze klas, was het bijzonder te noemen, dat er waarschijnlijk weinig aandacht was in de klas voor genderonderwijs en seksuele diversiteit. Homofoob gedrag vond waarschijnlijk niet alleen plaats in deze klas, maar in de veel klassen in Nederland (Kroneman et al., 2019). Gezien de relatief positieve indruk van de vakbeleving en het klassenklimaat gedurende de try-out, leek het dat een interventie als deze zou kunnen bijdragen aan bewustwording bij leerlingen en docenten van homofoob gedrag in de klas. Mogelijk kon de opzet van de korte O&O-opdracht nog verbeterd worden door deze minder complex te maken en door hier meer leestijd voor te reserveren. Tucker & Potocky-Tripodi (2006) gaven aan dat om tot een attitudeverandering te komen, herhaalde blootstelling aan consistente informatie over gender en seksuele diversiteit nodig is, die geloofwaardig wordt geacht. De O&O-opdracht leek hierin een belangrijke en nodige eerste stap voor deze klas. **Concluderend wekte de korte O&O-opdracht de indruk, succesvol te zijn in het creëren van meer bewustzijn over gender en seksuele diversiteit in een vwo-onderbouwklas.**

Hoofdvraag:

Hoe kan een O&O-opdracht rondom het thema gender en seksuele diversiteit bijdragen aan een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren op een middelbare school in midden Nederland?

De korte O&O-opdracht liet zien dat op verschillende manieren een bijdrage kon worden geleverd. Er werd bijvoorbeeld aandacht besteed aan educatie op het gebied van gender en seksuele diversiteit in de klas. Hierbij werd kennis overgedragen over gender en over lhbt (Kroneman et al., 2019). Deze kennisoverdracht werd duidelijk en begrijpelijk gemaakt, door een definitie van gender te gebruiken welke geschikt was voor onderbouwleerlingen. Daarnaast liet de try-out zien dat deze kennisoverdracht kon plaatsvinden in de setting een ingekorte O&O-opdracht met een opdrachtgever. Een opdrachtgever is belangrijk binnen de context van het schoolvak O&O. De gekozen opdrachtgever was Studio 52nd, producent van theatervoorstelling FOK me HOKJE.

Verder kon het volgens Kroneman et al. (2019) werken om met pedagogische verscheidenheid te werken bij het stuk educatie. Hiervoor werd de fotoquiz toegepast in de try-out, waarbij aan de hand van counterstereotypes werd geïllustreerd, wat maakt dat personen in onze samenleving als typisch vrouwelijk, of mannelijk worden gezien (Wel Jong Niet Hetero VZW, 2019). Alle hierboven genoemde aspecten zijn verwerkt in ontwerpversie 2 in bijlage 7.8.

Bij het antwoord op deelvraag twee is aangegeven dat om tot een attitudeverandering te komen waarschijnlijk herhaalde blootstelling aan consistente informatie over gender en seksuele diversiteit nodig is (Tucker & Potocky-Tripodi, 2006). Het uitvoeren van de korte O&O-opdracht op school kon bijdragen aan een veilig klassenklimaat voor lhbt-jongeren, door eenmalig, op een geloofwaardige manier, aandacht te besteden aan gender en seksuele diversiteit.

5.2 Discussie

Deze subsectie begint puntsgewijs met het bespreken van betrouwbaarheid, validiteit & aanbevelingen.

1. Ook al zullen de uitkomsten heel herkenbaar en bruikbaar zijn voor velen, toch zijn de resultaten van deze verkennende studie niet zomaar **representatief** voor heel het Nederlandse voortgezet onderwijs. Het was een kleinschalige verkennende studie met een beperkte steekproefomvang en deze is daarom niet generaliseerbaar naar het Nederlandse voortgezet onderwijs. Een aanbeveling is het betrekken van meer klassen bij vervolgonderzoek.
2. De try-out was het belangrijkste element van dit onderzoek. Echter deze duurde slechts 60 minuten. Deze **korte meting** beperkt de betrouwbaarheid van het onderzoek.
3. Een andere beperking van de verkennende studie is dat het **niet gelukt is om een O&O-klas te vinden voor de try-out**. De try-out vond plaats in een reguliere 1 vwo klas welke geen O&O volgde. Dit verlaagde de validiteit van de try-out. Een try-out van ontwerpversie 2 in een O&O-klas in de onderbouw zou tot een hogere validiteit kunnen leiden.
4. Voor deze verkennende studie is **niet objectief gemeten**, maar zijn leerlingen en volwassenen bevraagd. Dit zorgt voor een subjectieve meting van de werkelijkheid wat de validiteit kan beperken.
5. **Klimaatschaal**: De methode Klimaatschaal van Donkers & Vermulst (2014) werd vereenvoudigd en aangepast om deze toepasbaar te maken voor een meer kwalitatieve vorm passend bij deze verkennende studie. Dit betekent dat de validiteit en betrouwbaarheid niet gelijk zijn in deze verkennende studie aan die van de originele methode.

6. **Vakbelevingstest:** De vakbelevingstest van Martinot (1988) werd vereenvoudigd en aangepast om het toepasbaar te maken voor deze verkennende studie. Dit betekent dat de validiteit en betrouwbaarheid niet gelijk zijn in deze verkennende studie aan die van de originele methode.
7. Een beperking van de verkennende studie was dat ik aannam dat een positief klimaat in de klas bijdroeg aan een positief schoolklimaat. Deze **aanname** is logisch, echter dit verband was niet aangetoond in deze verkennende studie, noch onomstotelijk in een ander gevonden onderzoek. Dit verminderde de betrouwbaarheid van deze verkennende studie. Het wordt aanbevolen dit verband verder te onderzoeken.
8. Het onderwerp gender is in het Nederlands voortgezet onderwijs mogelijk een **taboeonderwerp**. Vervolgonderzoek zou er rekening mee kunnen houden dat dit, het vinden van respondenten bij een dergelijk onderzoek, lastiger kan maken.

Tot slot eindigt deze verkennende studie met enkele aanbevelingen. **De resultaten van verkennende studie wekten de indruk dat het belangrijk is aandacht te besteden aan genderonderwijs en seksuele diversiteit.** Vervolgonderzoek zou zich erop kunnen richten, hoe dat advies concreet verwezenlijkt kan worden voor lhbt-jongeren op het Nederlandse voortgezet onderwijs. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door een gehele O&O-opdracht aan dit thema te wijden. Volgens Tucker & Potocky-Tripodi (2006) is attitudeverandering een cumulatief proces, dat het gevolg is van herhaalde blootstelling aan consistente informatie die geloofwaardig wordt geacht. Daarom de volgende aanbeveling, **mocht een docent overwegen aandacht te willen besteden in de les aan gender of seksuele diversiteit: doe het vooral.** Op die manier wordt wellicht meer aandacht aan deze onderwerpen in het voortgezet onderwijs besteed. De ontwerpen en bronnen in de verkennende studie bieden hierbij handvatten.

Bij deze verkennende studie leek het dat aan de oppervlakte discriminatie op basis van seksuele geaardheid soms niet eenvoudig te zien was in de klas. Als deze discriminatie wel plaatsvindt, kunnen psychologische gevolgen voor leerlingen groot zijn (van Bergen et al., 2013). **Ik denk dat het goed zou kunnen zijn om als docent, actief te vragen naar discriminatie op het gebied van seksuele geaardheid aan de klas, of aan individuele leerlingen. Bijvoorbeeld: wordt hier wel eens met homo gescholden in de klas?** Mogelijk kan dit bijdragen aan de bewustwording van mogelijke problemen in verschillende klassen. Daarna kun je met de klas gaan werken aan de oplossing, misschien wel met een O&O-opdracht.

6 Bronnen

- Anne Frank Stichting. (z.d.). *Fair Play. Your decisions matter!* Retrieved July 7, 2022, from <http://www.playfairplay.nl/>
- Bartoş, S. E., Berger, I., & Hegarty, P. (2014). Interventions to reduce sexual prejudice: a study-space analysis and meta-analytic review. *Journal of Sex Research*, 51(4), 363–382. <https://doi.org/10.1080/00224499.2013.871625>
- Boerner, K. E., Chambers, C. T., Gahagan, J., Keogh, E., Fillingim, R. B., & Mogil, J. S. (2018). Conceptual complexity of gender and its relevance to pain. *Pain*, 159(11), 2137–2141. <https://doi.org/10.1097/J.PAIN.0000000000001275>
- Broesder, R., Van Balkom, J. H. G. (2010). *Een vangnet van zorg: aandacht voor alle leerlingen in het VO en MBO*. Garant
- Bucx, F., & Van der Sman, F. (2014). *Anders in de klas*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- College voor de Rechten van de Mens. (z.d.). *Onze Organisatie*. Mensenrechten. Retrieved July 7, 2022, from <https://www.mensenrechten.nl/mensenrechten-voor-jou/>
- Donk, C. van der & Lanen, B. van. (2020). *Praktijkonderzoek in de school*. Coutinho
- Donkers, A., & Vermulst, A. (z.d.) *Handleiding. Ad Donkers Ad Vermulst. Ontwikkeld in samenwerking met Fontys Opleidingscentrum voor Speciale Onderwijszorg Tilburg*. Retrieved July 7, 2022, from <https://docplayer.nl/5172653-Handleiding-ad-donkers-ad-vermulst-ontwikkeld-in-samenwerking-met-fontys-opleidingscentrum-voor-speciale-onderwijszorg-tilburg.html>
- Gender and Sexuality Alliance. (2020, 25 augustus). *GSA - GSA Network*. Retrieved July 7, 2022, from <https://www.gsanetwerk.nl/gender-and-sexuality-alliance/>
- Gender and Sexuality Alliance. (2021, 18 november). *Lessen. GSA Network*. Geraadpleegd op 29 juni 2022, van <https://www.gsanetwerk.nl/lessen>
- Hubeek J.J. (z.d.). *GENDER IN HET ONDERWIJS – Meesterwerk Podcast*. Retrieved July 7, 2022, from <https://janjaaphubeek.nl/2020/01/19/51-gender-in-het-onderwijs/>
- KLIQ. (z.d.). *Wie zijn we | KLIQ*. Retrieved July 7, 2022, from <https://www.kliqvzw.be/wie-zijn-we>
- Koth, C. W., Bradshaw, C. P., & Leaf, P. J. (2008). A Multilevel Study of Predictors of Student Perceptions of School Climate: The Effect of Classroom-Level Factors. *Journal of Educational Psychology*, 100(1), 96–104. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.100.1.96>
- Kroneman, M., Admiraal, W., & Ketelaars, M. (2019). A peer–educator intervention: Attitudes towards LGB in prevocational secondary education in the Netherlands. *Journal of LGBT youth*, 16(1), 62–82
- Levine, J. J. (2020, March 8). *Switch. JJ Levine*. Retrieved July 7, 2022, <https://www.jjlevine.com/switch/>
- Martinot, M., Kuhlemeier, H., & Feenstra, H. J. M. (1988). Het meten van affectieve doelen: de validering en normering van de belevingsschaal voor Wiskunde (BSW). *Tijdschrift Voor Onderwijsresearch*, 65–76

- Nieveen, N., Folmer, E., & Vliegen, S. (2012). *Het evaluatiematchboard*. Enschede: SLO
- Pharos. (2021, Februari 1). *Over Pharos*. Retrieved July 7, 2022, from <https://www.pharos.nl/over-pharos/>
- Rijksoverheid. (2021, Oktober 25). *Accepteren van lhbtl's in de maatschappij*. *Accepteren van lhbtl's in de maatschappij | lhbtl-emancipatie | Rijksoverheid.nl*. Retrieved July 7, 2022, from <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/lhbt-emancipatie/accepteren-van-lhbtis-in-de-maatschappij>
- Schalk, H., & Bruning, L. (2014). *Handreiking schoolexamen onderzoek & ontwerpen in de tweede fase*. SLO, nationaal expertisecentrum leerplan-ontwikkeling. Retrieved July 7, 2022, from <https://www.slo.nl/@4277/handreiking-5/>
- Stichting Technasium. (2021). *Technasium Koersplan 2021-2025: The future is bright*. Intern verkregen.
- Studio 52nd. (z.d.). *ANTI OPPRESSION*. *Anti-Oppression*. Retrieved July 7, 2022, <https://anti-oppression.nl/>
- Tucker, E. W., & Potocky-Tripodi, M. (2016). Changing Heterosexuals' Attitudes Toward Homosexuals: A Systematic Review of the Empirical Literature: *Http://Dx.Doi.Org/10.1177/1049731505281385*, 16(2), 176–190. <https://doi.org/10.1177/1049731505281385>
- University of Illinois Urbana-Champaign. (z.d.). *What is an Ally?* | *University of Illinois Counseling Center*. Retrieved July 7, 2022, from <http://counselingcenter.illinois.edu/outreach-consultation-prevention/cultural-diversity-outreach/queers-allies/lgbt-ally-network/what>
- Van Bergen, D. D., Bos, H. M. W., van Lisdonk, J., Keuzenkamp, S., & Sandfort, T. G. M. (2013). Victimization and Suicidality Among Dutch Lesbian, Gay, and Bisexual Youths. *American Journal of Public Health*, 103(1), 70. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2012.300797>
- Wel Jong Niet Hetero VZW. (z.d.). *M/V/X: Wat zegt een foto?* | *School uit de kast*. Retrieved July 7, 2022, from <https://www.schooluitdekast.be/leerkrachten-secundair-onderwijs/methodieken/mvx-wat-zegt-een-foto>
- Williams, S., Schneider, M., Wornell, C., & Langhinrichsen-Rohling, J. (2018). Student's Perceptions of School Safety: It Is Not Just About Being Bullied. *The Journal of School Nursing: The Official Publication of the National Association of School Nurses*, 34(4), 319–330. <https://doi.org/10.1177/1059840518761792>
- Wilson, C. E. (2006). Brainstorming pitfalls and best practices. *Interactions*, 13(5). <https://doi.org/10.1145/1151314.1151342>

7 Bijlages

7.1 Bijlage: Interviewleidraad medewerkers

De volgende interviewleidraad werd gebruikt voor een interview met een medewerker. De verwachte duur was 1 uur.

Introductie:

Hoi (naam geïnterviewde),

Voor de Universiteit Twente ben ik in opleiding tot docent O&O, ofwel Onderzoek & Ontwerpen. Voor mijn afstudeeronderzoek van deze studie richt ik me op het verbeteren van het schoolklimaat voor lhbt-jongeren. Op voortgezet onderwijs komt homofoob taalgebruik regelmatig voor, zelfs in Nederland waar homoacceptatie hoog is onder de volwassen bevolking (Keuzenkamp & Kuiper 2013, zoals geciteerd in Kroneman et al., 2019). Echter, er zijn weinig interventies beschikbaar om het schoolklimaat voor deze jongeren te verbeteren (Kroneman et al., 2019). Daarom wordt in deze verkennende studie een dergelijke interventie ontworpen. Het voorlopige plan is om lesmateriaal voor te bereiden en uit te voeren wat bijdraagt aan het klimaat in de klas op het gebied van gender. Graag wil ik in dit interview meer te weten komen over de doelgroep, zoals de klas, en de schoolcontext om de lessen goed vorm te kunnen geven. Ik wil dit gesprek graag opnemen, de opname wordt na afronding van dit onderzoek direct verwijderd. Is dat goed? Je gegevens worden (niet-)anoniem verwerkt (afhankelijk van geïnformeerde toestemming).

De eerste vraag is als volgt:

Doelgroepanalyse: algemeen

1. Hoe zou je de leerlingen in de klas omschrijven? Wat typeert hen? Wat motiveert hen?
2. Wat is de startsituatie van de klas? Hoe scoren de leerlingen bij verschillende vakken? Hoe is het verschil van niveau binnen de groep?

Doelgroepanalyse: gender & lhbt

3. Is het onderwerp lhbt al eens aan bod geweest in de klas?
4. Welke voorkennis heeft de klas op het gebied van gender of lhbt?
 - a. Wellicht is er bij andere vakken aandacht voor het onderwerp? Biologie? Maatschappijleer? Mentorlessen? Of andere vakken?
5. Hoe denk je dat leerlingen reageren op een korte O&O-opdracht over gender? Hoe verwacht je dat dat landt bij leerlingen? In hoeverre verwacht je dat gender een lastig onderwerp is voor deze klas?
6. Wordt er wel eens met 'homo' of vergelijkbare termen gescholden in deze klas? Welke problemen zijn er bekend voor lhbt-jongeren op deze school?
7. Hoe verwacht je dat de mening van leerlingen is over lhbt+-jongeren?
8. Hoe denk je dat een korte O&O-opdracht over dit onderwerp kan bijdragen?
9. Wat denk je dat hierin in elk geval aan bod moet komen?
10. Met welke werkvormen heb je goede ervaringen [die hier ook relevant voor kunnen zijn?]

11. Organiseert deze school een activiteit op paarse vrijdag? Is er een gender sexuality alliance (GSA) op deze school? Hoe actief is deze?
12. In hoeverre denk je dat het feit dat de school christelijk is invloed heeft op het schoolklimaat voor lhbt-leerlingen? Waarom?

Contextanalyse van de school:

13. Wat voor type school is dit?
14. Wat voor leerlingen gaat het om? Grote stad, regionale school?
15. Hoe groot is het probleem op deze school? Wat is er in het verleden aan gedaan? Wat staat erover in het schoolplan?
16. Hoe zijn de O&O-lokalen ingedeeld?

Doelgroepanalyse: klimaat in de klas

17. Sfeer & veiligheid
 - a. Vind je de klas leuk? Wat maakt dit een fijne/vervelende klas?
 - b. Maken leerlingen in deze klas ruzie met elkaar?
 - c. Hoe is de sfeer in de klas?
18. Kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen

Wat vind je van de kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen in deze klas?
19. Orde
 - a. Hoe is de orde in deze klas?
 - b. Hoe is de aandacht boog van leerlingen?
20. Kwaliteit interactie leerling/docent-relatie
 - a. Hoe graag geef je les aan deze groep leerlingen?
 - b. Komen leerlingen naar je toe met problemen?
 - c. Wat vind je in deze klas van de kwaliteit van de leerling/docent-relatie?
21. Waar zitten de zwakkere punten bij deze klas?
 - b. Heeft dit meer met kennis, vaardigheden of houding te maken? Kun je dat toelichten?
Kun je positieve & negatieve voorbeelden geven?
22. Wat vind je van het schoolklimaat in deze klas?

Praktische vragen

23. Waar en wanneer zijn lessen?
24. Wat is de leeftijdsgroep?
25. Wat is het aantal leerlingen van de groep?

Afsluitende vragen

26. Wil je nog een aanvullende opmerking maken?
27. De resultaten zullen in een onderzoek terecht komen. Wil je dat ontvangen? Zoja, dan noteer ik voor dat doeleinde graag je mailadres.

Dank voor deelname aan het onderzoek.

7.2 Bijlage: Resultaat van doelgroep- en contextanalyse

Deze bijlage geeft de doelgroep- en contextanalyse school van een school in midden Nederland zoals uitgelegd in subsectie 3.1.

Praktische vragen

1. Hoe heet het lokaal?
Weggehaald in verband met AVG.
2. Klopt het dat de lessen staan gepland op 8-6-22 van 9.30-10.30 en van 11.00-12.00?
Alleen de eerste les kan doorgang vinden.
3. Klopt het dat het om 1 vwo en 1 vmbo kader gaat?
Alleen 1 vwo.
4. Hoeveel leerlingen zitten ongeveer in de klassen?
24.

Doelgroepanalyse: type leerlingen

5. Hoe zou je de leerlingen in de verschillende klassen omschrijven? Wat typeert hen? Wat motiveert hen?
"Artistieke kinderen, verschillende nationaliteiten, brutaal dankbaar en druk. Over het algemeen een fijne sfeer. Wat hen motiveert is aandacht, denk daarbij aan zowel persoonlijke als artistieke aandacht".
6. Hoe scoren de leerlingen in de verschillende klassen bij verschillende vakken? Hoe is het verschil van niveau binnen de groepen?
"De vwo klas scoort heel aardig. De inzet is goed".

Doelgroepanalyse: gender & lhbt

7. Is het onderwerp lhbt al eens aan bod geweest in de klas?
"Geen idee. Dit is wel iets waar de school mee bezig is, dus waarschijnlijk wel."
8. Welke voorkennis heeft de klas op het gebied van gender of lhbt?
"Een begin waarschijnlijk".
9. Hoe denk je dat leerlingen reageren op een opdracht over gender? Hoe verwacht je dat dat landt bij leerlingen? In hoeverre verwacht je dat gender een lastig onderwerp is voor deze klas?
"Daar kunnen ze prima mee uit de voeten. Er zal een geïnteresseerde sfeer zijn".
10. Wordt er wel eens met 'homo' of vergelijkbare termen gescholden in deze klas? Welke problemen zijn er bekend voor lhbt-jongeren op deze school?
"Bij deze klas speelt dit niet. Bij andere klassen in deze school wel. Buiten het zicht van de docent kunnen leerlingen (overigens) gepest worden op dit thema via social media".
11. Hoe denk je dat een workshop over dit onderwerp kan bijdragen?
"Dit lijkt me NOOIT verloren tijd".
12. Wat denk je dat hierin in elk geval aan bod moet komen?
"Hoe ga je er mee om, als groep. Waarom zou de groep dit moeten weten? Wat het effect is als je (als persoon) moeilijkheden ervaart (op dit gebied). Maak het bespreekbaar. Waarom is het belangrijk hierover te hebben?"
13. Met welke werkvormen heb je goede ervaringen [die hier ook relevant voor kunnen zijn?]
Beweging, stoelen weghalen. Zelf opzoeken, presenteren. Misschien anoniem.

14. Organiseert deze school een activiteit op paarse vrijdag? Is er een gender sexuality alliance (GSA) op deze school? Hoe actief is deze?

“Paarse vrijdag komt voorbij in mentorlessen. Paarse vrijdag wordt niet specifiek gevierd”. Er is aandacht voor dit onderwerp in de school, deels omdat er leerlingen zijn welke passen in de doelgroep.

Contextanalyse van de school:

15. Wat voor type school is dit?

Weggehaald in verband met AVG.

16. Wat voor leerlingen gaat het om? Grote stad, regionale school?

-

17. Is er een probleem voor lhbt-jongeren op deze school? Wat is er in het verleden aan gedaan? Wat staat erover in het schoolplan?

Er is waarschijnlijk geen school waar dit geen probleem is voor leerlingen in deze categorie. Het is sowieso een probleem.

18. Hoe is het lokaal ingedeeld?

Het is een klaslokaal, waarbij in het bijlokaal instrumenten staan.

Doelgroepanalyse: klimaat in de klas

19. Sfeer

- d. Vind je de klas leuk? Wat maakt dit een fijne/vervelende klas?

-

- e. Hoe is de sfeer in de klas?

Geïnteresseerd, respectvol.

20. Kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen

- f. Wat vind je van de kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen in deze klas?

-

21. Orde

- g. Hoe is de orde in deze klas?

Prima tot goed.

- h. Hoe is de aandacht boog van leerlingen?

Eind van het schooljaar. Daarom wat minder nu.

22. Kwaliteit interactie leerling/docent-relatie

- i. Hoe graag geef je les aan deze groep leerlingen?

Ik geef graag les aan deze leerlingen. Ik zie het als het feestuurtje van de dag.

- j. Wat vind je in deze klas van de kwaliteit van de leerling/docent-relatie?

Deze is goed.

23. Waar zitten de zwakkere punten bij deze klas?

Nog niet gevonden.

Praktische vragen: afsluitende vragen

24. Wil je nog een aanvullende opmerking maken?

Fijn dat iemand zich inzet voor een dergelijk thema met dit onderzoek.

25. De resultaten zullen in een onderzoek terecht komen. Wil je dat ontvangen? Zoja, dan noteer ik voor dat doeleinde graag je mailadres.

Nee.

7.3 Bijlage: Interviewleidraad leerlingen en docent

De volgende interviewleidraad werd gebruikt voor interviews met leerlingen. Niet alle vragen komen mogelijk aan bod. De interviewer kan pauzemomenten creëren waarbij respondenten de gelegenheid hebben antwoorden te overdenken of te reflecteren (Van der Donk & van Lanen, 2020).

Introductie:

Hoi (naam leerling), heb je even tijd om te praten over de korte O&O-opdracht? De korte O&O-opdracht is onderdeel van een onderzoek naar onderwijsverbetering. Ik wil dit gesprek graag opnemen, de opname wordt na afronding van dit onderzoek direct verwijderd. Is dat goed? Je gegevens worden anoniem verwerkt.

Op voortgezet onderwijs komt homofoob taalgebruik regelmatig voor, zelfs in Nederland waar homoacceptatie hoog is onder de volwassen bevolking (Keuzenkamp & Kuyper 2013, zoals geciteerd in Kroneman et al., 2019). Echter, er zijn weinig interventies beschikbaar om het schoolklimaat voor deze jongeren te verbeteren (Kroneman et al., 2019). Daarom wordt in deze verkennende studie een dergelijke interventie ontworpen. Het voorlopige plan is om lesmateriaal voor te bereiden en uit te voeren wat bijdraagt aan het klimaat in de klas op het gebied van gender. Graag wil ik in dit interview meer te weten komen over hoe jij/jullie deze korte O&O-opdracht hebben ervaren. Ik wil dit gesprek graag opnemen, de opname wordt na afronding van dit onderzoek direct verwijderd. Is dat goed? Je gegevens worden anoniem verwerkt.

De eerste vraag is als volgt.

Klassenklimaat:

1. Sfeer
 - a. Hoe vind je de sfeer in de klas? Wat maakt dit een fijne/vervelende klas? Zie, je dat terug in deze groep?
 - b. Hoe vaak maken leerlingen in deze klas ruzie met elkaar?
2. Kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen
 - a. Hoe goed kan je opschieten met de meeste klasgenoten?
3. Orde
 - a. Hoe rustig is het bij mij als leraar in de klas?
4. Kwaliteit interactie leerling/docent-relatie
 - a. Hoe fijn vind je de korte O&O-opdracht over gender van mij als leraar?
 - b. Kan je bij mij als leraar, en de andere leraar met je problemen terecht?

Vakbeleving:

5. Inzet & interesse leerlingen
 - a. Wat vind je van de korte O&O-opdracht over gender?
6. Plezier met korte O&O-opdracht volgens leerlingen
 - a. Vind je de korte O&O-opdracht een leuke opdracht? Waarom? Wat vind je (niet-)leuk aan de opdracht? Kun je daar een voorbeeld van geven?
7. Angst bij korte O&O-opdracht & moeilijkheid van korte O&O-opdracht
 - a. Hoe verwacht je dat de mening van leerlingen is over lhbt+-jongeren?
 - b. Wordt er wel eens met 'homo' of vergelijkbare termen gescholden in deze klas? Welke problemen zijn er bekend voor lhbt-jongeren op deze school?
 - c. Hoe denk je dat een korte O&O-opdracht over dit onderwerp kan bijdragen?

- d. Wat denk je dat hierin in elk geval aan bod moet komen?
- 8. Nut & relevantie korte O&O-opdracht volgens leerlingen
 - a. Hoe nuttig vond je de O&O-opdracht? Waarom?
 - b. Hoe zou de opdracht kunnen verbeteren?

Wil je nog een aanvullende opmerking maken?

Dank voor deelname aan het onderzoek.

7.4 Bijlage: Leidraad voor het bestuderen van ingeleverd werk

De volgende evaluerende vragen worden aan leerlingen gesteld in de opdracht:

Vakbeleving:

1. Inzet & interesse leerlingen
 - a. Wat vind je van de O&O-opdracht over gender?
2. Plezier met O&O-opdracht volgens leerlingen
 - a. Vind je de O&O-opdracht een leuke opdracht? Waarom? Wat vind je (niet-)leuk aan de opdracht? Kun je daar een voorbeeld van geven?
3. Nut & relevantie O&O-opdracht volgens leerlingen
 - a. Wat heb je geleerd?
 - b. Hoe nuttig vond je de opdracht?

7.5 Bijlage: Observatieleidraad

Alle elementen uit de onderstaande categorieën worden meegenomen in de observatie.

Klassenklimaat:

1. Sfeer & veiligheid
2. Kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen
3. Orde
4. Kwaliteit interactie leerling/docent-relatie

Vakbeleving:

5. Angst bij O&O-opdracht & moeilijkheid van O&O-opdracht
6. Inzet & interesse leerlingen
7. Nut & relevantie O&O-opdracht volgens leerlingen
8. Plezier met O&O-opdracht volgens leerlingen

Gender & lhbt-jongeren

9. Uitspraken over gender
10. Uitspraken over lhbt-jongeren
11. Is gender een lastig onderwerp is
12. Is de mening van respondenten over lhbt+-jongeren veranderd

Praktische informatie

13. Tijdsduur les
14. Plaats & lokaal. Hoe ziet het lokaal eruit?
15. Aantal leerlingen

7.6 Bijlage: Ontwerpversie 1

Ontwerpversie 1 met enkele aanwijzingen naast de sheets. De sheets zijn opvraagbaar bij de auteur via p.b.a.sanders@alumnus.utwente.nl.

7.7 Bijlage: Walkthrough 1

Hierbij het resultaat in de vorm van een samenvatting van walkthrough 1 van het interview met een docent O&O. Er wordt gerefereerd naar de sheets in de vorige bijlage, de sheets van ontwerpversie 1.

1. Slide 3, leerdoelen
 - a. Over ontdekken van je eigen seksuele identiteit: "Ik ben heel benieuwd hoe je dat wil gaan bereiken". "Van dit leerdoel kunnen leerlingen in de stress schieten". "Is het een doel van de les, dat leerlingen na deze les denken, ik ben homo? Ik ben hetero?"
 - b. Over digitalisering: "Ik zou niet weten hoe ik digitalisering zou moeten interpreteren"
 - c. Optreden tegen haat: "Moet je het zo noemen? Geeft het een negatieve lading?"
2. Slide 5 en verder over fotoquiz
 - a. Let op: nature/nurture is een lastige discussie voor 4 vwo. "Dit kun je niet terloops benoemen". Kijk uit dat je niet de klas kwijtraakt. Pas je taalgebruik heel erg aan op de doelgroep.
 - b. Je kunt wel zeggen. Is iemand zo geboren of is iemand zo opgevoed. Dan maak je het wat eenvoudiger. Of je kunt zeggen: wat bepaald of iemand er mannelijk of vrouwelijk uit ziet? Leerlingen kunnen daarnaast waarschijnlijk wel begrijpen dat twee personen in de foto's dezelfde personen zijn.
 - c. Met deze oefening zeg je eigenlijk dat je niet kunt weten wat iemand zijn geslacht is. Je kunt a.d.h.v. van de genderexpressie dus niet het geslacht zien.
3. Slide 11 en verder over gender = geslacht, genderkoek & astronaut
 - a. In de sheets zitten de genderkoek en de astronaut. "ik vind eigenlijk de astronaut beter (...) daar heb je duidelijker de specifieke woorden" (zoals genderidentiteit).
 - b. Sheet 13, conclusies van fotoquiz te ingewikkeld
4. Over slide 14: opdrachtgever Peter Sanders
 - a. Beter de opdrachtgever naar sheet 1 verplaatsen.
 - b. De opdracht introduceren, de les over gender, en vervolgens feedback over de workshop vragen is te ingewikkeld voor leerlingen in 80 minuten voor 4 vwo. Het is waarschijnlijk beter Winclusief, de inclusiviteitscommissie van Windesheim niet als opdrachtgever te kiezen.
 - i. Vraag op sheet 14: welke onderdelen vind je goed? "ik denk door deze vraag in de klas te stellen, dan zou ik al niet zo goed weten wat ik hiermee moet" Zo'n klas kan mogelijk niet reflecteren op een oefening als deze. "Ik denk dat hier weinig respons op komt".
5. Algemene opmerking gedurende interview:
 - a. "Belangrijkste van de workshop: Dat het geen donder uitmaakt op wie je valt"

7.8 Bijlage: Ontwerpversie 2

Ontwerpversie 2 bestaat uit een lesvoorbereidingsformulier en enkele sheets. De sheets zijn opvraagbaar bij de auteur via p.b.a.sanders@alumnus.utwente.nl.

7.8.1 Lesvoorbereidingsformulier ontwerpversie 2

Lesvoorbereidin

Docent:

**Peter
Sanders**

Datum: 7-6-22

Tijd: 9.30-10.30

School:

Klas: 1 vwo

**Korte O&O-opdracht
gender**

Beginsituatie: Losstaande workshop in reguliere muziekles

Onderwerp: Oppressie & gender

Doelstelling: Bijdragen aan een veilig schoolklimaat voor lhbt-jongeren

Hulpmiddelen: Lijntjesvellen, lesvoorbereiding, laptop, lege formulieren voor ondertekenen medewerkers & leerlingen, check audio lokaal

Focus

Rust & duidelijkheid

Onderwijsfuncties	Docent	Leerlingen	Tijd
Peilen beginsituatie/ activeren voorkennis	Voor begin van de les aan leerlingen vragen wat ze van het onderwerp gender en lhbtlqa+ weten.	1. Gaan zitten 2. Een enkeling geeft antwoord op mijn vragen (wat was de les hiervoor? Zijn er vandaag nog toetsen?)	9.25
Leerdoelen en motivatie	1. Inleveren geïnformeerde toestemming formulieren 2. Introduceren mezelf & les & leerdoelen 3. Veiligheid <i>Ik ken jullie niet, ik kan de veiligheid van de klas niet garanderen. Ik heb jullie hulp nodig om van deze les een succes te maken. Willen jullie dat doen?</i> Als hier geen ja op komt, zeer voorzichtig met de les omgaan. Het 'geen ja', bespreken. 4. Gender + lhbt <i>Wat weten jullie al?</i> <i>Wat wil je weten?</i> 2. Intro O&O-opdracht <i>Normaal is een les voor jullie. Dat betekent dat wij lesstof voorbereiden als docenten, en jullie daar wat van opsteken.</i>	Luisteren en geven kort antwoord op klassikale vragen (wat is al bekend over het onderwerp)	9.30

	<i>Dat is ook deels het geval deze les. Echter, ik vraag er deze les ook wat voor terug. Ik sta hier als opdrachtgever vanuit theatervoorstelling FOK me HOKJE, en wij hebben jullie input nodig om deze voorstelling te verbeteren.</i> <i>Aangeven in de klas, aan de docent of met een mailtje.</i> 1. <i>Docent bij Windesheim in Ruimtelijke Ontwikkeling - Mobiliteit</i> 2. <i>Onderzoek</i> 3. <i>Quiz</i> 4. <i>FOK me HOKJE</i>		
Presenteren kennis en werkwijze	Introduceren 2 opdrachten: Opdracht 1: verbeteren anti-oppression museum Ik kom terug op deze opdracht aan het einde van de les. Opdracht 2 fotoquiz	Luisteren & vragen stellen	9.34
Oefenen en feedback krijgen Opdracht 2 fotoquiz	Pedagogische opdracht tot stilte, bewaakt tijd, helpt waar nodig <i>Is het een man of een vrouw?</i> <i>We weten het niet. Dat is oké.</i> <i>Hoe heeft de fotograaf ervoor gezorgd dat wij een persoon zien als man of vrouw?</i> <i>Het gaat dus dingen die ervoor zorgen dat we iemand als man of vrouw zien en slechts in zeer beperkte mate om hoe je geboren bent.</i> <i>Wat is aangeboren? Wat is gedrag/ uiterlijk?</i>	4 minuten alleen in stilte 4 minuten overleggen in tweeën drietallen	9.38
Oefenen en feedback krijgen Opdracht 2 fotoquiz	Bespreken resultaten, Bespreken begrip gender <i>Inzien dat deze elementen niet enkel aan biologische verschillen tussen de geslachten zijn toe te schrijven.</i> <i>Gender gaat niet over sekse en geslacht. Het gaat wel over bijvoorbeeld kleding en houdingen die in onze samenleving doorgaans als typisch (traditioneel) mannelijk of vrouwelijk worden gezien.</i>	Klassikaal bespreken, Leerlingen delen resultaten, Luisteren naar elkaar	9.48
Presenteren kennis en werkwijze Opdracht 3 Genderneutrale	Uitleg opdracht 3 (facultatief, als hier tijd voor is). Het is mogelijk gezien de beperkte tijd opdracht 3 over te slaan. Dit is in geval van achterlopen op de planning een optie.	Luisteren & bevragen	9.57

tekst	<i>Voorbeeld NS, daar wordt beste reiziger gezegd i.p.v. beste dames en heren. Wat vinden jullie daarvan? Is dat belangrijk?</i> <i>Hierbij kan gedacht worden aan verschillende zaken: talige (Voornaamwoorden, naamkeuze, ...) maar ook Inhoudelijke (een combinatie van eigenschappen, Reacties, uitspraken,...).</i>		
Oefenen en feedback krijgen Opdracht 3	Bespreken resultaten <i>Hoe was het om dit te doen?</i>	Klassikaal bespreken, Leerlingen delen resultaten, Luisteren naar elkaar	10.00
Presenteren kennis en werkwijze Opdracht 1	Uitleg opdracht 1 <i>Dit museum werkt nog niet goed. FOK me HOKJE heeft mij om feedback gevraagd om dit te verbeteren.</i> <i>Ga eens 5 minuten in stilte het museum bekijken. Gebruik oordopjes en zet anders je geluid op stil.</i>	Luisteren en bevragen	10.15
Oefenen en feedback krijgen Opdracht 1	Pedagogische opdracht tot stilte, bewaakt tijd, Helpt waar nodig Klassikaal opdracht bespreken	Zelfstandig werken, Klassikaal bespreken, Leerlingen delen resultaten, Luisteren naar elkaar	10.20
Nabespreken/ samenvatten & Evalueren of beoordelen	Afsluiting van de les Wat hebben we deze les gedaan? <i>Leerlingen vragen voor interview</i> <i>Wat vinden leerlingen van zo'n les? Is dat goed/of niet? Wisten jullie dit al? Iets nieuws geleerd?</i> <i>Zet je naam op vellen en lever ze in of mail je resultaten. Dank voor jullie aandacht.</i> <i>Goed gewerkt, dank voor jullie hulp.</i>	Klassikaal bespreken, Luisteren naar elkaar Alles inleveren Opruimen	10.28-10.30
Evalueren of beoordelen	Neemt interview af Ruimt op	Worden geïnterviewd Gaan pauze in	10.30-10.40

7.8.2 Sheets ontwerpversie 2

Ontwerpversie 2 met enkele aanwijzingen naast de sheets. De sheets zijn opvraagbaar bij de auteur via p.b.a.sanders@alumnus.utwente.nl.

7.9 Bijlage: Resultaten klassenklimaat

Hieronder de resultaten van het concept klassenklimaat na de uitvoering van de try-out.

Sfeer & veiligheid

Wordt er wel eens met **'homo' gescholden** in de klas? Lidwien, "Mensen noemen elkaar wel 'homo' in deze klas, maar dat bedoelen ze niet als uitschelden ... dat bedoelen ze anders". *Interviewen van twee leerlingen na try-out*

Lidwien, "Iedereen weet ook van elkaar hoe ver ze kunnen gaan. Sommige mensen zeggen, Ah shit, ik ben echt een homo. Dat vind ik dan toch beledigend naar homo's toe. Omdat je zegt ik ben dom, dus ik ben homo". *Interviewen van twee leerlingen na try-out*

Hoe is de sfeer in de klas over gender? Lidwien, "Volgens mij is echt de helft van de klas, eh, queer ofzo". Marlie, "Ja, mensen praten er ook gewoon over". "Mensen vinden het bijna raarder als je hetero bent dan als je gay bent". "Ik support het ook gewoon, ik vind het prima, maar ik ben gewoon hetero". *Interviewen van twee leerlingen na try-out*

Marlie, "Eigenlijk is mijn vader een beetje seksistisch, er was een aflevering van South Park waar cisgender in voorkwam. En toen zei mijn vader "eigenlijk is dat gewoon normaal". En toen wilde ik hem echt een klap geven". "Normaal bestaat niet". *Interviewen van twee leerlingen na try-out*

Wat vond je van de les? Lidwien, "Er waren wel mensen die zich een beetje **oncomfortabel voelden** ofzo". "De jongens voelden zich stiekem oncomfortabel en probeerden dan grappig te doen". "En er waren wat mensen die wat stil werden in de klas. Bijvoorbeeld, Marlie, die heeft gay-vibes, en ze is volgens mij gay maar ze is gewoon een beetje uncomfortable". *Interviewen van twee leerlingen na try-out*

Een doel van de les is ook om ally's te winnen. Lidwien, "Ik denk dat je niet heel veel meer kan verwachten van de jongens. ... Ze willen het supporten, maar ze willen niet dat mensen anders over hen gaan denken, **ze willen stoer zijn**. Dus eigenlijk gaan ze gewoon een klein beetje in de safe area klooiën en anders houden ze gewoon hun mond als dit soort dingen" ter sprake komen. *Interviewen van twee leerlingen na try-out*

Drie leerlingen zijn geobserveerd. Er was een leerling aanwezig die een tikje vervelend op de les reageerde, echter dat zat in de lijn van verwachting en deze heeft zich met wat extra aandacht pedagogisch gezien voldoende opgesteld. Ik heb **geen duidelijk onveilig gedrag geobserveerd** voor lhbt-jongeren onder deze leerlingen. *Observeren*

Kwaliteit van de onderlinge relaties van leerlingen

Een doel van de les is ook om ally's te winnen. Marlie, "De klas is dat al volgens mij". "Iemand zei, Lidwien, ben jij bi? En ik zei, ja bro, weet je dat nog niet?". Dat is grappig want mensen weten het gewoon. Marlie, "ik vind het frustrerend als mensen (mij) niet begrijpen. Ik ben hetero, ik ben niet zo." *Interviewen van twee leerlingen na try-out*

Marlie, "Nog even over dat aanspreken, of je homo of ally bent, ik zeg altijd ik ben cishetero, en heel veel mensen, weten niet wat dat betekent" (wordt met enige stemverheffing uitgesproken). *Interviewen van twee leerlingen na try-out*

Willen jullie nog wat toevoegen aan het eind van dit interview?

Marlie, "Ik denk dat de helft van de mensen alleen dit support omdat ze erbij willen horen". *Interviewen van twee leerlingen na try-out*